— Не знаю, як тобі сказати, — мовив Віталій Довгалюк, — те, на що хочу поскаржитися, і не хвороба навіть, — він зирнув на лікаря й скривився жалісно. — Може, підкажеш, до кого звернутися, — ти єдиний, перед ким я міг би відкритися...

Вони сиділи у вітальні, оформленій під "ретро", — мебля тут була антикварна по-справжньому; за склом шафи, зробленої у середині XIX століття, поблискувала корінцями енциклопедія Брокгауза та Ефрона; господар, однак, був у джинсах і спортивній сорочці з численними ґудзиками та клапанами, він дивився на свого колишнього приятеля крізь скельця окулярів в італійській оправі, — колись вони сиділи за однією партою і — диво з див — ще й досі часом зустрічалися! Не так щоб часто, але неодмінно вдавали з себе давніх приятелів; незвідь-чому одному й другому було то приємно.

Віталій Довгалюк сидів у древньому, як його прабабця, фотелі; до речі, прабабця й досі жила і, здається, не збиралася вмирати, — чомусь почав думати про неї, хоч прийшов сюди не для того: мав клопіт і конче хотів порадитися із лікарем, але не в офіційній обстановці. Був малий та мізерний, з майже лисою голівкою, з великими, темними й несподівано гарними очима на дрібненькому личкові, на Віталію висів костюм не зовсім бездоганно пригнаний — якесь одоробло з "Готового одягу"; ніс у Віталія був особливий: приплюснутий з боків, довгий і горбатий, з синюватими ніздрями, під тим носом незатишно тулилися короткі, але напрочуд соковиті й повні вуста.

— Стривай! — сказав приятель-лікар. — Може, щось вип’єш: сухе вино, коньяк? Не так часто ми з тобою здибуємося!..

— Нічого не питиму, — трагічно сказав Довгалюк. — Мені не легко було зважитися на цю розмову; сам знаєш, зі своїми хворобами я тобі не набридав...

— Це правда! — сказав лікар. — Пацієнти бувають двох сортів: одні свої хвороби приховують, а інші хочуть, щоб про те знав цілий світ.

— Я з тих, що приховують свої хвороби, — сказав Віталій і заходив покоєм, поламуючи пальці рук. — Прийшов до тебе як до приятеля, бо мені треба конче з тобою порадитися.

— В такому разі — валяй! — сказав лікар, вдаючи фамільярного.

— Та тут і валяти нічого! Просто мій організм... як це його висловитися... ну, з недавнього часу я відчув у собі дивну властивість... Ні, ти сміятимешся...

Віталій Довгалюк нерішуче зупинився серед кімнати і позирнув на приятеля великими прегарними очима. "Коли б він був ліпше одягнений, — подумав лікар, — то подобався б жінкам, які люблять чоловіків тихих і податливих!"

— Сядь, будь ласка, — м’яко запропонував лікар. — І не хвилюйся. Я готовий тебе вислухати, і що в моїй силі...

— Ну, звісно, — обірвав його Віталій і сів на краєчок фотеля, в якому так виразно пригадав собі прабабцю. — Я для того й прийшов. Так от, Анатолію Петровичу, вибач, що я так офіційно до тебе... Останнім часом щось таке дивне зі мною коїться... Виявив чудну за собою властивість, чи рису, чи здатність, кат його розбере, як це назвати... Одне слово, там, де я з’являюся, пропадають приємні запахи...

Він їхав у трамваї. Сидів на бічному сидінні, було там місце, а він утомився після зміни й приліпився скраєчку. Саме приліпився, бо на тому сидінні розклалася жінка з величезним букетом бузку. Він не бачив тієї жінки, бо затулялася від нього букетом, але побачив пишну, як пампушка, руку, що охоплювала того букета. А ще побачив розкішні коліна й поділ червоної спідниці. Тоді йому здалося, що цей букет, який

тримає така затишна рука, мусить чудово пахнути. Бузок мав пахнути травнем, зрілою, стиглою жінкою; загалом, запах бузку його завжди хвилював, будив невиразні спогади чи сентименти. Отож вирішив прихилитися до бузку і трохи "позичити" того запаху. Для цього небагато й треба було: ледь-ледь поверни обличчя — і оберемок квітів опиниться біля носа. Не втримав спокуси, повернувся до квітів і ввібрав у себе, скільки міг, повітря. Замлоїло в носі, закрутило, аж змушений був потерти пальцями, щоб не чхнути; йому здалося, що він весь раптом наповнився духом отого бузку, але це була тільки коротенька мить, бо наступної хвилі запах бузку зник, ну, зовсім зник, його просто не стало, і той букет зробився ніби паперовий...

— Розумієш, — сказав Віталій, — букет після того, як я вдихнув його запах, справді втратив ароматичні властивості... Цілковито! Ну, чого дивишся на мене, як на вар’ята? — спитав раптом роздратовано.

Лікар спробував розсміятися, але сміх прозвучав фальшиво.

— Я подумав тоді про себе те саме, — сказав гостро Віталій, наче вгадуючи приятелеві думки. — Але це тільки початок історії... Чудної історії, в якій я не все розумію. Не настільки я дурний, щоб не знати про атрофію людського нюху: до запахів ми легко пристосовуємося і починаємо не відчувати їх. Вранці ми не відчуваємо несвіжого духу свого помешкання, а людина, що зайшла з вулиці, кривить носа. Люди, які працюють з парфумами чи у смороді, зрештою, того запаху не відчувають. Коли я покинув трамвай, подумав: сталася така елементарна атрофія... За п’ять хвилин забув ту історію, надто дрібна вона виявилася. Про неї згадав потім, коли прийшов додому...

Погода тоді була сумирно-пригнічена. Низьке небо нависало над містом, а над шосівками висів синій дим бензинового перегару. Той дим похитувався й коливався, наче живий, і машини з плескотом мчали по мокрому асфальті. Віталій відчував запамороку, бо вже здавна не переносив автомобільного чаду. Намагався не дихати глибоко, але все одно відчував, як обпікає дихальні шляхи їдкий газ.

— Я точно пам’ятаю: тоді запах не зникав, — мовив Віталій. — Більше того, я почав навіть мучитися від нього...

Дійшов до свого парадного і скочив у ліфт. У ліфті вже стояла якось напарфумлена жінка. Вони їхали й не дивилися одне на одного, бо в ліфті чужі люди ніколи не дивляться одне на одного. Але не міг не дихати запахом тієї жінки — пахтіла вона міцно. І повторилося те ж таки: знову відчув, що по горло наповнюється духом тих парфумів, які вилила на себе його мивовільна супутниця, а за мить запахів не стало. Він злякався й зиркнув на незнайомку: була вона з тих, хто страшиться прив’ядання. Здається, що й супутниця відчула щось негаразд, блимнула на Віталія, наче він образив її улюбленого песика, а коли двері розсунулися, кулею вилетіла з ліфта. Віталій відчув на плечах дивний тягар, йому аж недобре стало, наче отруївся тими парфумами. Але це тривало тільки мент, наступної хвилі був як завжди, хоч, коли відмикав двері власної квартири, в нього тремтіли пальці...

— Я подумав, — сказав Віталій, — що це була якась психічна роздратованість, бо мав тоді на роботі неприємності — вжив недозволеного тону до начальника — і хотів якнайшвидше дістатися додому, щоб заспокоїтися й обдумати ситуацію. Зрештою, був неправий начальник, а не я, та й неприємність трапилася невелика — такі собі буденні неполадки, на які можна й не зважати. Як ти все це поясниш? — спитав Віталій, дивлячись на приятеля прегарними, трохи смутними очима.

— Так, як і ти, — сказав лікар. — Психічними неполадками, надмірною збудливістю.

— Я й справді так подумав, — мовив Віталій. — Вийшов з роботи на півгодини раніше й прийшов додому, коли жінки моєї ще не було. Дитина здобувала мудрість на продовженій групі в школі — сьогодні її забирала жінка. Я ж захотів урвати для себе півгодини часу, щоб побути самому. Хотів отак лягти на канапу, розслабитися і ні про що не думати, тобто дати організму перепочити й оновитися...

Він зайшов у квартиру й помітив, що одежа на ньому волога, що весь просяк вологою, а в домі тепло й сухо; на нього війнуло духом обжитого місця, тим, що й дає відчуття рідної домівки. Швидко перевдягся в домашнє, але перед тим як лягти й розслабитися, зирнув у дзеркало: хотів пересвідчитися, що такого страшного побачила в ньому ота жінка в ліфті? Але нічого особливого не побачив, хіба чуб був розпатланий. Отож він майже механічно взяв гребінця й зачесався, а щоб освіжитися, схопив флакон одеколону, та замість того, щоб бризнути на себе, як звичайно, кількома краплями, підніс пляшчинку до носа і вдихнув на повні груди того милого запаху — був то його улюблений потрійний одеколон. І втретє сталося те саме, тобто він наповнився ароматом по горло, а за мить з відкритого горлечка флакона вже не чув нічого, наче була там вода. Хоч ні, вода також має свій запах, а там його не було ніякого...

— Я подумав, що божеволію, — сказав Віталій, поморгуючи довгими махровими віями, на які йому могла б позаздрити не одна жінка, — але мозок у мене працював правильно, рухи були злагоджені й чіткі; я, правда, відчував легке роздратування, але не таке, щоб через те турбуватися. "От дивак", — сказав я сам собі й рушив до канапки, адже часу на самотність у мене залишалося мало...

Він ліг і відчув легке пощипування в носі. В кімнаті було тихо, через стіну м’яко звучала симфонічна музика — там мешкав меломан, і ця музика нітрохи не дратувала. Зрештою, він людина старомодна, і його дратує не симфонічна, а естрадна музика; відчув, що носом стало дихати не так вільно, і це раптом принесло заспокоєння: знайшов просте і зрозуміле пояснення отій дивній і трохи смішній своїй аномалії: нежить її назва. Звичайнісінький нежить, і те, що під час нежитю людина може втратити нюхальні властивості чи здатності, щось таке просте, як день.

— Я, власне, хотів тобі про це сказати, — зауважив лікар.

— Ну от бачиш, мислимо в унісон, — сказав Віталій Довгалюк, ледь-ледь усміхаючись. — Це значить, що у мене з психікою все гаразд.

— Таж звісно, — мовив лікар. — Надто багато скидати на психіку — теж ознака психічної неповноцінності. Закони психіки — це ті ж закони фізіології.

— Отак подумав і я, — сказав Віталій. — Я — інженер, а ми, технократи, люди таки раціонального мислення...

Отже, пояснення було знайдено. Віталій не без задоволення обдивився кімнату, в якій лежав, була вона обставлена невибагливо, бо й стиль його життя простий. Йому стало аж зовсім затишно, бо людина завжди творить гніздо за образом своїм і подіб’ям, відтак очі його заплющилися, і він перестав думати, тобто наладнав своє єство так, щоб ніщо його не займало, щоб мозок хоч трохи побув у стані блаженного спокою, а в нього це завжди викликало одну й ту ж реакцію, тобто він упав у темну, непрозору яму, аж мозок не витворив жодної галюцинації, тобто це був короткий провал у ніщо, сон без сновидінь, той, при якому горішні шари мозку відключаються цілковито. І так тривало всі півгодини, які він здобув для самотності, а випірнув із неї, коли вдарили вхідні двері і в коридорі залящав дзвінкий голос його донечки, а він, хоч і прокинувся, відчував, що світ навколо крутиться, стіни здалися незнайомими, і треба було зусилля, щоб отямитися, знову повернути собі світ звичайних речей і встановити його твердо й несхитно, тобто ввійти в коло тих людей,, що складали його дім і наповнювали його існування.

— О, тато наш удома! — сказала трохи здивовано його жінка, входячи і вносячи з собою дух дощу й вологи. — Ти що, спав? А на нас напала злива, і ми добряче намокли!

Стала супроти нього, світла і змолоділа від дощу, вогка, рідна й запахуща; за нею вслід ускочила донечка, так само збуджена від зливи і

покрита її свіжим духом — він заусміхався до них і вдихнув на повні груди їхнього запаху.

— І це сталося вчетверте, — сказав Віталій. — Я відчув, що наповнююся духом рідних мені істот, а за мить усе знову пропало. Пропало нагло й гостро, і я схвильовано звівся з канапи...

— Повітря в нас затхле, — сказала його жінка й пішла відчиняти балконні двері. — Ти часом не захворів?

Не відчував затхлого повітря, ні свіжості, принесеної знадвору. Відчував тільки ламкий біль у голові.

— Можливо, й захворів, — сказав він, і з його горла вирвалося щось схоже на сміх. — Знаєш, я зовсім перестав відчувати запахи.

— Це не диво, — сказала жінка в той час, як дочка стояла з розтуленим ротом і чомусь пильно дивилася на нього.

За мить у нього під пахвою опинився термометр, а волога свіжа рука лягла на лоба.

— Лоб теплий, — проголосила жінка.

— То мені завтра не треба буде йти на групу? — з надією спитала дочка.

— Як покаже термометр, — усміхнувся Віталій.

— Але ж ти хворий, та’, я по тобі бачу, — гаряче сказала дочка. — Хіба не можеш прогуляти один день?

В ту мить йому таки захотілося прогуляти один день. Попри все відчував у тілі розладнаність майже так само, як перед грипом. Але термометр був нещадний: тридцять шість і шість!

— Ну от, — сказав він, спускаючи ноги в капці. — Я здоровий, як бик, а нежить — це річ несуттєва.

— Вип’єш на ніч липи й попариш ноги, — відказала з другої кімнати жінка: перевдягалася.

Дочка перевдягалася біля нього. Ходила в малій до смішного жіночій сорочечці з мереживками й вішала на плечики форму. Потім цілком жіночим рухом накинула на себе халатика й почала застібатися.

— А можна й мені попарити ноги? — спитала.

— Хіба в тебе також нежить? — озвався з другої кімнати жіночий голос.

— Ні, я люблю парити ноги, — відказала мала.

— А я не люблю, — мовив він, активно розтираючи собі носа. — Парити ноги — прегидка штука!..

— От чудний! — вигукнула дочка. — Я б парила ноги щодня!..

Всього цього він не розповідав приятелю: сценка з’явилась у його уяві, як короткочасне видіння, і він замовк, наче прислухався до себе.

— Був майже заспокоєний, — сказав. — Застуда — річ звичайна, як і нежить. Але в мені продовжувала жити якась особлива настороженість. Не хотілося робити із себе вар’ята й розповідати жінці про те чудне в собі — я вирішив проробити щодо того ряд експериментів...

Перше, що він зробив: пішов до полички, де стояли парфуми, і знову відкрутив покришку флакона з потрійним одеколоном.

— І запаху не було? — спитав лікар.

— Анінайменшого, — відповів Віталій. — Мені навіть захотілося гукнути жінку й дочку і дати понюхати їм. Але я злякався, що й вони не почують запаху… Розумієш, одне діло індивідуальні нюхальні властивості, воші можуть зникати чи виникати, можуть бути алергічні, хибні — все, що завгодно, а друге, коли б це відчували й інші люди з навколишнього середовища. Це вже була б не тільки аномалія мого організму, від якої клопіт тільки мені. Чи логічно міркую?

— Цілком, — сказав лікар. — А чому в тебе є сумніви щодо логічності власного мислення?

— Бо в мене зараз взагалі багато сумнівів, — мовив Віталій. — Людина — особа настільки химерно-суб’єктивна, що не може постійно перевіряти свою нормальність самотужки. Але є універсальна мірка, якою ми все й перевіряємо.

— Тобто?

— Маємо бути подібні до інших, — сказав серйозно Віталій. — Уподібнення — одна з найнеобхідніших потреб людства. Без цього людина починає тратити грунт під ногами.

— Тобто починається психічна хвороба? — спитав лікар.

— Саме так! Я технократ і мислю раціонально. Завжди вважав, що людський організм — це та ж таки машина, хай складна до незбагненності. Вона має працювати чітко й безвідмовно. Як у кожної машини, в неї можуть бути відхилення, але і відхилення не повинні

виходити за норму. Адже не випадковий цей збіг: норма й нормальність. Всі гвинтики мають бути загвинчені, а коли ні — різьбу сточено!

— Ну, це дещо схематичне міркування, — сказав лікар.

— Схематичне, але правильне, — категорично сказав Віталій. — Не даремно це тобі висловлюю — має воно безпосередній стосунок до моєї історії...

— По-моєму, тобі менше треба про це думати, — сказав лікар.

— Читаєш у моїй голові, — відповів Віталій, — Так само вирішив і я. Отак як після копіткого, напруженого дня добре розслабитися і розвантажитися від набраної напруги, вивести з себе електрику, як дехто каже, я вирішив зробити собі інтелектуальне розвантаження, тобто не мислити більше необхідного і психічно опроститися...

Рішення прийшло ще в той вечір, коли жінка почала активно виганяти з нього хворобу. Він сидів на кухні, розставивши коліна, як справжній господар дому; перед ним стояв кухлик з липовим наваром, пив малесенькими ковтками і задоволено дивився на спину, широкі клуби й м’які ноги своєї половини. Вона клопоталася, мотаючись із кутка в куток, плескала дверцятами шафки й холодильника і щось оповідала — про роботу і своїх колежанок, які з захопленням зустріли її нову кофтину. Він сидів і мовчав, як індійський божок, і тільки покректував. Запаху його напій не мав, бо перед цим вдихнув його на повні груди, але Віталій весь був липовий сам, весь із меду: очі солодко примружувалися, і він думав: "А коли так? Коли пити й уявляти запах липи, меду, уявляти липовий гай і бджіл, що гудуть, аж тремтить повітря?" Йому, зрештою, це вдавалося, і він майже зовсім приплющився. Озирав отак знадності своєї половини. "Слухай, — сказав раптом, — ти не проти?"

— В тебе одне на умі, — відказала йому жінка, лагідно блимнувши в його бік.

— А чого б того в мене не було на умі? — спитав він. — Я ж нормальний чоловік.

І коли сказав оту фразу, щось ущипнуло його й занепокоїло, йому захотілося таки відкритися перед жінкою, все їй оповівши, бо чи ж такий він нормальний? Але знову побоявся, бо коли б справдилося те, що його страхало? Чи блимнула б так лагідно його жінка, досить того, що удав із себе хворого, що п’є оцей липовий навар без запаху; чорт забирай, вилаявся він подумки, адже цей напій не подіє на нього, бо не має він нічого спільного з липовим цвітом та медом. Найліпше про це не думати, отак наказати собі й перейнятися власним рішенцем...

Їхня дочка вже спала, перед цим таки попаривши ноги, а він ще тільки мав те вчинити, І йому приємно стало хоч би від того, що вони опиняться з жінкою в тісній ванній, що вона підливатиме окріп, а він дивитиметься на її ніжну шию з кучерявим і лагідним волоссячком. Все-таки це чудові хвилини, і його дочка має тут рацію, адже парити ноги, коли поруч тебе люба істота, — якось з’єднуватися з нею, бо тоді у ванній повно пари, і чи не від того їхні тіла мимоволі почнуть пульсувати звичними біострумами; можливо, жінки відчувають це тонше, адже для них не основне з’єднання конечне.

Поклав руку жінці на стегно, але вона була зайнята, і не до гри їй було зараз.

— Ти ж хворий, — сказала вона. — Навіщо ,це тобі?

— Температура в мене нормальна, — мовив він.

— Перестань, — обірвала вона його. — У вас, чоловіків, тільки одне на умі...

"То й хай", — подумав він розмлоєно, бо йому так захотілося затишку, спокою — хотів таки забути про чудне своє, адже остаточно повірив: піде від нього, відчепиться від думок, і він у такий спосіб звільниться від утоми, від конфлікту на роботі та від невдоволеності. Єдиний лік на те: не думати й не думати, перейти в іншу емоційну сферу, а ранок розв’яже всі клопоти й гризоти...

Дружина вийшла з ванної, а він опинився сам у клубах пари, в якій ще прочувалися жіночі біоструми; о, то зовсім не запах, подумав він, бо з запахами в нього, може, й справді негаразд — відчуття глибше й серйозніше, а здатності відчувати не губив. Сидів на малому ослінчику в середині великого білого тіла ванни, в білій майці й трусах, сидів виструнчено й заплющено, тепло розливалося від ніг на все тіло, обличчя мав червоне й пітне, і йому здалося, що це таки більше від приємного, вище й сокровенніше. "Причини наших нещасть, — подумав він, — виходять із нашої невдоволеності, ховаються в нас самих, причини біологічних аномалій — теж із нас самих, отож і треба боротися з ними через самого себе". Потягся по рушник, втер обличчя, а тоді знову завмер, скрививши вуста...

І це було таке, що не оповідається, та й не оповідав він про те, а тільки згадав. Так само не оповів він ще одного, що, може, стосується безпосередніше оповіджуваної тут історії, адже найбільше, що збуджувало його у власній жінці, — її запах. Ні, то не був запах парфум, а щось особливіше; притаманне, можливо, тільки їй; м’яке, ніжне, від чого відчував молоду силу — її запах оточував його п’янким димком, заповнював і омолоджував, робив, зрештою, бадьорим. Жодна жінка, з якими доводилося йому здибуватися, не мала такого запаху, бо це був не запах, а дух. Чи не тому виявляв до своєї жінки надмірну прив’язаність і залишався їй несхитно вірний.

Але сталося те саме. Йому було дано вдихнути тільки раз її теплого духу, хмелю, що незмінно його збуджував, — за тим усе зникло, і замість пристрасного безуму він в’яло виконав обряд.

— Ти таки захворів, — сказала ніжно дружина, обіймаючи його й тулячись розпаленим тілом. — Не треба було цього сьогодні.

Тоді відчув, що на очі наповзає щось гостре й щемке, горло йому зсудомило, а серце здригнулось у залізних лещатах.

— Вибач, — прошепотів, ковтаючи схлип і кусаючи губи.

— Ну, не треба, дурненький, — сказала ніжно дружина, проводячи пальцями по його мокрих очах. — От чудний! Хіба не може людина захворіти?

Жінка поцілувала його в лоба, а може, перевіряла, чи в нього не гарячка.

— Немає в мене температури, — сказав він.

— Таки нема, — згодилася жінка. — Може, ти перевтомився.

Тоді він розказав їй про конфлікт, який був у нього на роботі. Сказав, що хотів би змінити місце роботи, бо, може, й справді починає перевтомлюватися.

— То зміни, — сказала дружина. — З твоєю спеціальністю — це не проблема.

— Звик я там до всього.

— Просись у відпустку за свій рахунок, — сказала вона.

— Та я ж недавно з відпустки! — нагадав він.

Заплющив очі й побажав собі, щоб завтра вранці прокинутися й забути про своє чудне навадження. Пустив у темінь це своє прохання, хоч і не знав, до кого його скеровував; не відав, чи є та сила, котра могла б йому допомогти, адже вірив тільки у те, що є. Але від того полегшало, зрештою, відчув на повіках сон. На нього попливли рожеві з білим кола, потім вони зробилися сині й зелені, ще згодом відчув, що його свідомість дивно розкладається на барви й лінії. Тоді з його грудей вирвався чи останній схлип, чи полегшене зітхання: обійняв дружину, яка повернулася на правий бік, притиснувся до неї і відчув себе, як курча, котре залізло матері під крило. Тоді йому стало тепло й затишно, і той біль, що з’явився був у нього, лишився останнім зітханням і сльозою, що потекла по щоці і вмерла, покривши шкіру найтоншим накипом солі. Він спав і уявляв білого корабля, який плив серед пісків, — всі люди на ньому були одягнені в біле...

— Історія таки не зовсім, звичайна, — сказав лікар. — А ти й справді переконався, що можеш поглинати самі приємні запахи?

— В тому-то й річ, — відказав Віталій Довгалюк. — Хай би я не відчував будь-яких запахів — це можна було б приписати ваді мого нюхового апарату. Але тут причина якась інша.

— Коли б мав силу проти поганих запахів, — усміхнувся лікар, — міг би виконувати роль очищувача повітря. Був би цінним чоловіком...

Віталій подивився на приятеля спідлоба, обличчя його перекривила гримаса.

— Вибач, — холодно сказав, — але мені зараз не до жартів. Зрештою, маєш рацію: дивна здатність мого організму ні до чого. Тобто практичної користі з неї не візьмеш, а жити вона заважає. Адже відтепер найліпша їжа втратила для мене смак.

— Спершу ж ти відчуваєш її запах?

— Але відчуваю не нормально, а підсилено гостро. Все це не викликає в мене звичного апетиту, а коли я їм щось зовсім без запаху, то воно майже несмачне. Уяви собі огірок тільки-но зірваний з грядки, ти обчистив його, й запах з нього має йти такий, що в тебе слина тече; тож коли кусаєш, організм уже приготований, щоб приймати такий смак. Тобто запаху виділяється якраз стільки, щоб могти нормально подразнити слизові оболонки, а той самий запах, посилений удесятеро, викликає в організмі захисний рефлекс і вже не діє приємно-збудливо, а скоріше навпаки. Що на це скажеш?

Лікар задумався; поскубував французьку борідку, а проти нього палали великі, темні, майже жіночі очі приятеля. Рот його, однак, перекривлювався, і це спотворювало те личко.

— Мені здається, — сказав лікар, намагаючись говорити поблажливо, — що це в тебе вада нюхового апарату. Те, що відчуваєш запахи посилено, викликає подальшу атрофію, а це, як зауважив сам, нормальна властивість нашого нюху. Асенізатор сидить на відомій бочці й наминає хліб з салом, бо запаху, від якого непритомніють панночки, таки не відчуває.

— До цього я додумався й без тебе, — сказав Віталій, все ще кривлячи вуста. — Коли б було так, я зміг би до цього пристосуватися і не сидів би перед тобою. Сподіваюся, наша розмова конфіденціальна?

— Це вже як бажаєш, — сказав лікар.

— Я хотів би, щоб ти й жінці своїй про те не оповідав. Коли б чутка про мій ґандж розійшлася, я б став посміховищем... І не дивися на мене так!..

Сяк-так дотягнув він кінця тижня, поступово пристосовуючись до нової в собі якості; на роботі запахи були неприємні, й відчував він їх нормально. Так само нормально відчував автомобільний перегар на

вулицях. В трамваях намагався не ставати близько до жінок, а вдома не підходив до полички з ароматичними причандаллями. На суботу вирішив з’їздити до прабабці, бо таки й справді відчував незвичну раніше роздратованість.

— Було б добре, щоб ти пробув у прабабці з тиждень, — сказала йому жінка.

— Тобі так хочеться побути без мене? — роздратовано спитав.

— Та бог з тобою! — мовила вражено дружина. — Як це тобі і в голову могло прийти? Хочеться, щоб ти відпочив, подихав свіжим повітрям, бо якийсь такий зробився...

— Який це такий? — спитав, не дивлячись на жінку, — знав, що його погляд у цей момент лихий.

— Роздразнений, знервований, думаєш, не відчуваю? — сказала вона.

— А що відчуваєш іще? — спитав він, силячись усміхнутися.

— Що відпочити тобі треба, — сказала категорично. — Може, й від мене, дитини, хіба я знаю? Про роботу забути, та й мало чого!

— Ставишся до мене, як до хворого, — буркнув роздразнено.

— Але ж ти сам захотів поїхати до бабці, — здивувалася жінка.

І він поїхав. Сидів і дивився у вікно. Стелилися надовкіл знайомі краєвиди, в автобусі гостро пахло бензином та перегаром, він заплющився й думав, думав, бо раптом здалося, що увійшло йому щось у душу, щось її задимило чи затьмарило; те "щось" не має ні назви, ні

образу, але гостро відчувається. Повторював подумки розмову з дружиною й думав, що, можливо, образив її, що ніколи раніше не розмовляв з нею так різко. Трохи дивувався, що вона анітрохи не образилася, тож сидів із міцно запечатаними очима й думав, що йому, може б, треба жінки енергійної й навальної, яка б під каблуком його тримала — може, тоді б зберіг лагідну вдачу. Але доля повелася по-своєму, і його жінка була точнісінько така ж, як він: м’яка, невпевнена й несмілива і, здається, таки потребувала міцної чоловічої руки. Думав, чи любитиме її тепер, коли втратила те, що найбільш його приваблювало? Сидів, сплівши пальці й відкинувшись на спинку крісла, й робив вигляд, що спить. Біля нього жахнюще дихав перепаленою горілкою чолов’яга з неголеними щоками та червоними очима — цей запах він також сприймав нормально...

— Знаєш, що я подумав, їдучи в автобусі до прабабці? — спитав Віталій. — Розрізняючи в світі тільки неприємні запахи, чи не почну я погано думати про світ? Чи не здобуду нездорової мізантропії і чи не зненавиджу близьких та рідних собі?

— Ну, ти задалеко взяв, — мовив лікар. — Йдеться тільки про невелику ваду організму.

— В тому-то й річ, що йдеться не про ваду, а властивість. І не забувай, що мимоволі я стаю якимсь... паскудою, чи що!..

Він їхав до бабці, і вся атмосфера, оті краєвиди за вікном, отой важкий дух в автобусі принесли йому короткочасний, як політ птаха, сон. На коротку хвилю запав у непам’ять, а коли виплив із забуття, йому смішно стало за всі оці дрібні гризоти, адже світ є такий як є, пронизливо реальний і простий. Всі ускладнення — це тільки химери нашого мозку, подумалося йому, і щоб з ними боротися, треба не обтяжувати той мозок, а відгорнути їх од себе й відмести, наче сміття. Вирішив вилікувати сам себе і вже наперед починав радіти. Його сусід допоміг йому тим, що зійшов на зупинці серед лісу, і той ліс проковтнув його. Тоді Віталієві привиділася стежка, що вела до прабабцевої хати, і

він згадав, що не ходив по ній бозна-відколи, що він, зрештою, заскучив за тим тихим домом, так густо зарослими деревами, що його й не видно звіддалік. Бабця вже не може дати ради рослинному буянню, і воно забирає в свої тенета дім і землю навколо — все там цвіте й зеленіє, все там неймовірно розрослося. Сама прабабця сидить на ґанкові мала, сива, добродушна, часом до неї завітає сусідка, і вони по-бабському побалакають, а після таких розмов їй і самою не страшно бути. Очі її люблять зелений колір, та й не розучилася вона милуватися на квіти й зело. "Всяке зілля на добро людині", — каже вона, а навколо пишніють мальви, жоржини й півонії — одні квіти відцвітають, а інші починають цвісти, і буяють вони в неї з ранньої весни до пізньої осені. Віталій подумав, що недаремно тікає в той оазис, — там великий простір, з якого не матиме сили випити всіх духмянощів, адже там їх, приємних запахів, без міри. Вони йдуть на землю, зело й квіти, напливають хвилями, і він знає: лише там пізнає звільнення. Там зможе спокійно сісти на порозі, запалить сигарету й спокійно дивитиметься, як росте й пишніє все навдокіл. Відтак знайде в душі силу, яка дасть йому снагу благословити все живе, квітуще й зелене, — мудру силу старіння відчує в своєму серці й навчиться тієї мудрості. Адже зараз у ньому таки щось рушиться; чоловік після сорока вперше починає лякатися свого віку, і до нього приходить ота нещаслива пора, коли конче потрібно щось вирішити. Одні тоді кидаються на калиновий міст і починають виглядати свої молодечі літа, а інші перестають відчувати чарівливість землі нашої. Здається, він належить до цих останніх, але в ньому все бунтує й протестує, бо не повинен він такого запускати в душу, бо він усе-таки розумна істота, а коли так, хай його свідомість стане сторожем його розуму: доброю людиною залишитись у цьому світі — чи ж просто це й мало?.. В тому царстві зела й квітів цілими днями літають метелики, пурхають з гілки на гілку по деревах синиці — прабабця підгодовує їх цілу зиму; павуки тонко тчуть вигадливі сіті й ловлять мух та комарів; вранці, наловивши в свої тенета роси, павутина сяє, наче срібна. В кутку двору прабабця посадила конвалії, і вони прижилися під здичавілими вишнями, вишні ті лише цвітуть, але не родять; посеред городу розкинула кулясту корону дика гршня, і вона теж тримається тільки для цвіту. У серпні там важко тужавіють плоди, все налите сонцем і

розмлоєною притомою, дзвенять урочисто цвіркуни; у червні там пахтіють жасмин і липи — жасмин розрісся довкола хати, а липи обступили її зусібіч, як сторожа. Отож він їхав до тієї маленької сивої повелительки дерев та зілля, бо хотів знайти в неї лік на свою недугу, адже його прабабця не тільки милується зелом, але й відає його таємниці. До неї часто забредають хворі й печальні, і кожного наділяє вона пучечком зілля чи трави. А коли сходить сонце, весь отой квітковий світець починає ворушитися, підводить голови й сміється росою. Віталій не відає, чи вилікувала хоч одного хворого його прабабця, але про неї розійшлася добра слава. Може, тому, він покинув усе й кинувся до неї, може, тому й сидів оце зараз в автобусі з запечатаними щільно очима й уявляв, відтворював у собі образ незвичайного зеленого царства й прабабу. їй він, здається, зможе розкрити таємницю, і вона дасть йому пораду, отож, коли ступив на стежку, котра вела до знайомого й рідного обійстя, відчув особливу, радісну полегкість і вперше забув про неміч чи лиху властивість свого організму; всі його гризоти стали малі й нікчемні порівняно з душевною впевненістю, аж повірив: саме тут знайде зцілення, саме тут заспокоїться, адже всі ми однакові в цьому світі; всі ми, коли припече, озираємося, і немає в світі жодного мандрівника, котрий не хотів би прийти на місце, яке освітили своєю свідомістю його предки...

— І що? — спитав лікар, видимо зацікавившись. — Прабабця тобі допомогла?

— Я зайшов у той двір, — сказав Віталій Довгалюк, — і вдихнув на повні груди п’янкого, й запахущого, й густого повітря. Відразу ж сп’янів від нього, голова мені пішла обертом, я наповнився запахами рідного обійстя, але потім усе повторилося... Найстрашніше не те. Вийшла моя бабця, ми привіталися, та вона раптом озирнулася занепокоєно, уявляєш, отак озирнулася, а тоді сказала: "Чого це не пахнуть квіти?" І знаєш що? Я не знайшов сили признатися їй. Провів тоді жахливу ніч, а наступного дня поїхав на превелике її невдоволення назад. Тямиш, що це значить?

— Твою ваду не тільки ти відчуваєш, а й оточення...

— Авжеж, — сказав Віталій. — А я не народився для того, щоб бути паскудою.

На те слово лікар звівся й підійшов до столика, здасться, часів Олександра Першого. На столику стояла ваза штудерної роботи, а в ній стояли квіти. Лікар узяв ту вазу й підніс її до обличчя. Вдихнув на повні груди, але запаху й справді не відчув. Тоді він поставив вазу й пройшовся важкою ходою по кімнаті. За ним пильно стежила пара розпалених, жаристих очей. Лікар підійшов до вікна, на якому стояв вазон. Але вазона, хоч той і цвів, він не нюхав. Дивився на море дахів, що розливалися довкруж, — його квартира була на п’ятнадцятому поверсі. Тоді повернувся до приятеля і розсміявся зовсім невимушено.

— Все, що ти розповів, — сказав він, — годиться для кіно. В тебе хвороблива здатність перебільшувати, а йдеться про речі елементарні, про які й думати не варте. Гадаю, даремно не відкрився своїй прабабі — вона, здається, мудра жінка й дібрала б тобі ліків.

— А ти, — спитав Віталій Довгалюк, — ти мені не допоможеш?

— Чому ж, допоможу, — сказав лікар й поблажливо всміхнувся. — Квіти, які я тільки-но нюхав, незважаючи на твою поглинаючу присутність, уяви собі, пахнуть, як і пахли. Роби вранці зарядку, бігай, веди здоровий спосіб життя, більше відпочивай...

— Але ж ти брешеш, Толю, — схвильовано сказав Віталій, аж червоні плями пішли йому по обличчю. — Ти ж, друже мій, брешеш!..

© РАНОК. — 1984. — № 8.

© СУЧАСНЕ ФАНТАСТИЧНЕ ОПОВІДАННЯ. — К.: Молодь, 1990. — 320 с.